

Такой рассказ внутри повести ведется о каждом из героев. О том, как они жили в Советском Союзе, чем занимались, как справляются с новыми условиями жизни в эмиграции.

Образ повествователя, хотя и отодвинут здесь на второй план, всё же явственно проступает в общей системе словесной организации и в приемах экспрессивного изображения художественного мира. Это отличает повесть «Иностранка» от других произведений как советского, так и эмигрантского периодов, где Довлатов является ключевым персонажем, а остальные герои описаны схематично. Они то появляются, то исчезают на страницах произведений. В «Иностранке» мы встречаем одно из немногих скупое, сдержанное, лишённое привычной эмоциональности и самоиронии сообщение о себе: *К этому времени я уже года полтора был натурализованным американцем Жил, в основном, на литературные заработки. Книги мои издавались в хороших переводах.*

Словами персонажей даёт Довлатов характеристику самому себе, опять-таки исключительно с точки зрения профессионального призвания. Читателю становится известно только о литературных достижениях писателя и о том, что денег эти достижения в достаточном количестве не приносят (здесь снова просвечивает тонкий, изящный довлатовский юмор).

Проведенное исследование позволило сделать следующие выводы. ЯИ в повести «Иностранка» является важным текстообразующим средством. Смешанные механизмы ЯИ, включающие гиперболу, каламбур, повтор, присоединение, синтаксический параллелизм, антитезу и др., направлены на создание комических характеров и ситуаций в повести. Посредством интенсивного использования приемов ЯИ автору удается ярко высветить комические стороны изображаемого, передать к нему свое ироническое отношение.

Литература

1. Александрова М.А. Структурные особенности языковой игры / М.А. Александрова // Вестник УдмГУ, 2015 – №4–2 – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/strukturnye-osobennosti-yazykovoy-igry>.
2. Довлатов С. Д. Собрание сочинений в 4-х томах. Том 3 / С. Д. Довлатов – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2011 – С. 179-285.
3. Пропп В.Я. Проблемы комизма и смеха / Владимир Яковлевич Пропп. – М., 1976. – 321 с.

Романенко О.В.,

доктор філологічних наук,
Інститут філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ПИСЬМЕННИК І ЛІТЕРАТУРА: ГУМОРИСТИЧНО-САТИРИЧНИЙ ДИСКУРС ЖУРНАЛУ «ПЕРЕЦЬ» (1948–1971)

Соціокультурний феномен письменства, взаємозв'язок літератури та читацької публіки, формування образу письменника – це тільки частина питань, які можна дослідити, гортаючи сторінки журналу «Перець» від 1948 до 1971-го року. Адже загальний портрет літературної епохи формується не тільки на сторінках художніх творів, офіційних документів, мемуарів, спогадів, рецензій, читацьких відгуків, але й у колі видань, які, на перший погляд, до літератури стосунку не мали. Бо йдеться про широкий горизонт сприйняття художньої творчості і місця письменника у загальній соціокультурній структурі суспільства – як загальнокультурного комунікативного інтелектуального простору.

Карикатури, гуморески, дружні шаржі, віршовані чи прозові пародії – це неповний перелік тих жанрів, у яких відображено як загальні тенденції сприйняття письменника і його творчості у

суспільстві, так і окремі аспекти його вузько професійної діяльності. Тематичні публікації «Перцю» від 1948-го до 1971-го року охоплюють такі рівні, як автор і читач, письменник і натхнення, проблематика творів художньої літератури, письменник та його побутове життя (від умов проживання до розміру гонорару, від форми оплати праці – до відпочинку) та ін., і дають змогу охарактеризувати типологічні домінанти сприйняття письменника у суспільстві та реконструювати узагальнений і одночасно реальний образ письменника другої половини ХХ століття.

Журнал «Перець» – унікальний документ епохи, що об'єднував не менш унікальну читацьку спільноту. 1986 року наклад часопису становив 3,3 млн примірників, які переплачували якнайширші кола читачів. Фактично перед сучасним дослідником «Перецю» розгортається цілісний наративний простір, у якому представлено портрет епохи, втілено дух часу – у гумористично-сатиричному контексті. Гумористично-сатирична складова у цьому випадку може бути по трактована як певний мовний сценарій, який репрезентує досвід переживання дійсності у гумористичному ключі. Це своєрідна мовна гра, яка, однак, є системною текстовою стратегією, заснованою не використанні, з одного боку, реальних фактів і прикладів, з іншого – навмисній невідповідності відтвореної реальності загальним уявленням про творчість, творчий процес, сутність літератури, місце і роль письменника у суспільстві. Як цілісний текст журнал «Перець» втілює складну систему відносин «суспільство – джерела і текст – суспільство – минула дійсність», яку намагався описати Є. Топольський [2], осмислюючи типологію історичної нарації як системний текст, в якому можуть функціонувати як піднесення, так і іронія та ін. [2, 246]. Польський історик зауважує, що «безпосередні джерела мовчать без інтерпретації історика» [2, 336], у й випадку вивчення матеріалів журналу «Перець» це цілком слушне твердження, адже цей часопис аналізується принагідно, не системно, публікації у «Перці» істориками літератури залучаються лише як частина ілюстративного матеріалу для вивчення і аналізу іншої тематики і проблематики [1]. Натомість історики розглядають цей часопис як унікальне історичне джерело для вивчення ХХ століття, особливо коли йдеться про історію повсякденності (О. Заплотинська, А. Якубець, О. Стяжкіна та ін.). Для історії літератури гумористично-сатиричний дискурс журналу «Перець» дає змогу виокремити і систематизувати і літературні свідчення, і загальні тенденції сприйняття художньої творчості у суспільстві, місця письменників у соціокультурній структурі суспільства, загалом розпочати дискусію про репрезентацію письменника і письменства в історико-літературному і соціальному контексту другої половини ХХ століття.

Стислий огляд дописів журналу «Перець» від 1948-го до 1971 років дає змогу виділити такі типологічні домінанти репрезентації письменника і літературної діяльності у цей період:

- письменство, творчість, письменники як частина офіційної політичної структури суспільства (вітання делегатів, побажання щодо тематики і проблематики творів та ін.): «Здоровенькі були!» // Перець. – 1954. – №19. – С. 2.; «Здоровенькі були! // Перець. – 1948. – №22. – С. 8). Особливо вражаючим у цьому контексті є допис В. Осадчого у «Перці» 1966 року, номер 17, «Про містера Стецька і великомученицьке жабеня», присвячена І. Дзюбі. Цей допис яскраво ілюструє систему відносин «письменник – влада» в Україні в 1960-х роках.

- тема входження у літературу та взаємовідносин у письменницькому середовищі, особливо актуальна у період 1950–1960-х років (осмислюється у типових мовних формулах: «прорватися у літературу», стосунки «батьки і діти» у літературі, автор-початківець, маститий автор). Ця тема відображає загальну тенденцію несприйняття новацій у літературному процесі і стає майданчиком для нищівної критики молодого покоління у літературному процесі (напр., рубрика «Літературно-побутові поради», де П. Гаєнко іронічні рекомендації «Як уберегтися від критики», «Як стати «модним» поетом» [1963], вірш-гумореска С. Олійника «Літературний Матюша», епіграма С. Воскресенка «Уже добре підтоптаному, але дуже самовпевненому авторові першої книжки»: «Яка цілинна ще натура / У цього кума зберегалася, – / Він певен, що література / З його новели почалася»; карикатура «А ці куди галопом мчаться? Хотять прорватися

в літературу! Ой, ні! З такою амуніцією далі сторінок Перця їм ходу не буде!», мал. М. Грінченка (Перець. – 1948. – №22. – С. 7.).

- соціальні блага, забезпеченість та письменник як об'єкти критики (карикатури «У будинку відпочинку літераторів» [1964. – № 12–10. – С. 2], «– Навіщо ти мені здався – в мене «Волга» є!» [1965. – №5. – С. 7]; «– А що він написав? / – Одне оповідання і книгу про те, як писав те оповідання») «На повну катушку»: «Один митець, розвівши демагогію, Сказав дружині: – Я пишу трилогію! / за першу «логію» ми купим дім, / За другу «логію» придбаєм «ЗІМ», За третю – я тебе, як ляльку люблю, / Вберу в коштовну, котикову шубу! / Дружина скрикнула: – Тоді, Євлогію, / Скоріш сідай – пиши десятилогію!» // Перець. – 1958. – №12. – С.11.) «Поставив дачку невеличку / З високим тиним на горі. / Все літо їздив лиш на річку / Ловить плотвички й бобирі. / «Яка чудесна тут природа! / Який думкам моїм розгін! / Живу й творю серед народу», – / В листах до друга пише він» (Листи з-за тину / Перець. – 1954. – №19. – С. 6). Сюди ж можна віднести тему алкоголізму в письменницькому середовищі як об'єкт критики.

- письменник і натхнення (Д. Солодкий «Смішинки мініатюрні на теми літературні» // Перець. – 1967. – № 22. – С. 9 («У сорочці народжений»: «Його природа обійшла талантом. / Та не біда: взяли літконсультантом»; «Випадковість»: «– Лишиться у віках ця повість? / – Еге ж. Як прикра випадковість» та ін.); рубрика «Музи й пегаси» (започаткована 1969 року:[Перець. – 1969. – №11. – С. 6–7 (мал. В. Зелінського; Перець. – 1969. – №16. – С. 8–9; мал. Й. Когана; Перець. – 1970. – №2. – С. 4–5; мал.. В. Зелінського; Перець. – 1970. – №14. – С. 10–11; мал. В. Зелінського).

На сторінках журналу «Перець» у 1948–1971 роках загальна дискурсивна стратегія у сприйнятті письменника, літератури та їхнього місця у соціальній структурі суспільства – гумористично-критична, в ній відсутній досвід піднесеного. Власне саме на сторінках журналу «Перець» мала змогу реалізуватися критична рецепція письменства, яка спричинить до рефлексії на тему шляхів розвитку літератури у 1980–1990-х роках та призведе до оновлення у літературі та літературному побуті.

Контент-аналіз текстів журналу з вибірки журналів «Перець» засвідчує: образи письменників формуються відповідно до конотацій «молодий / недосвідчений автор» – «маститий / досвідчений автор / класик». Зокрема, аналіз «Перцю» від 1948 до 1971 років засвідчує, що у карикатурах, гуморесках, усмішках та ін. персонаж – молодий поет / письменник-початківець згадується 64 рази, майже так само часто з'являється на сторінках часопису його антагоністичний персонаж – маститий письменник, класик, відомий письменник – 50 разів. Разом вони не тільки утворюють антагоністичну пару персонажів популярного часопису, але й засвідчують існування цікавої історико-літературної колізії літературного процесу другої половини ХХ століття – протиставлення досвіду старшого і молодшого покоління у літературі. Ця тенденція так чи інакше вплине на існування так званого генераційного феномену у класифікації літературного процесу, відображає тенденцію протиставлення молодих письменників старшому поколінню у мемуарах, історико-літературних дослідженнях, періодизації літературного процесу, а ширше – про існування вододілу, на який вказують сучасні українські письменники (Оксана Забужко, Ю. Андрухович, Ю. Іздрик, С. Жадан та ін.) при осмисленні феномену свого покоління. Ця пара персонажів активно використовується у часописі від 1950-х років – до початку 1970-х. Натомість із 1969 року у «Перці» усе частіше література і письменник мають інші конотації, й важливою складовою у формуванні образу письменника є натхнення і «муза / пегас» як маркери цього натхнення чи таланту. Так, від 1960 до 1971 року маркери «муза / пегас» вживаються 64 рази, майже повністю витісняючи пару «письменник-початківець / маститий автор», зі шпальт видання зникає тема «мовчальників» – тих письменників, які, видавши один-два твори, вступивши у спілку, зовсім перестають творити (до початку 1970-х років ця тема зринає на сторінках журналу 9 разів). А от іронічно-сатиричне осмислення натхнення та його джерел у діяльності письменника стає об'єктом пильної і дошкульної критики. І хоча низькопробність творчості і графоманство формально не є складовими цього дискурсу, однак, вони є невіддільним компонентом у

формуванні образу письменника України цього періоду. Переосмислення ідентичності письменника крізь призму «талант / бездарність», «натхнення / відсутність натхнення» є важливим маркером загальної тенденції у літературному процесі – потреби не просто у нових іменах, але й творах високого рівня, написаних з натхнення.

Гумористично-сатиричний дискурс журналу «Перець» (1948–1971) засвідчує існування двох важливих тематично-типологічних домінант у ставленні до письменника і літератури: генераційного поділу літературного процесу та критики графоманства і низькопробності художніх творів.

Література

1. Віннікова Н. Дискурс української літературної пародії / Наталія Віннікова. – К. : Наук. думка., – 2014. – 432 с.
2. Топольський Є. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної на рації / Пер. з пол. Н. Гончаренко / Єжи Топольський. – К. : «КІС», 2012. – 400 с.

Романенко Л.В.,

кандидат філологічних наук,
Маріупольський державний університет

СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКИХ ГУМОРИСТИЧНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ

Українська література доволі багата на жанри. Кожний період її розвитку ознаменувався актуалізацією та вдосконаленням якогось із них, появою різновидів. Українська дитяча література розвивалася в контексті т.зв. “дорослої”, проте, як уже неодноразово було доведено, мала специфічні риси. Одним із напрямків розвитку дитячої літератури стали гумористичні тексти. До гумористичних творів традиційно відносять жанри: анекдот, байка, усмішка, гумореска, співомовка, фейлетон. Деякі з них ототожнюються з ім'ям конкретного українського письменника, як-от: найбільшого розвитку в українському письменстві жанр співомовки набув у творчості Степана Руданського, усмішка – жанр, розроблений Остапом Вишнею, що поєднує в собі ознаки фейлетону та гуморески. На відміну від них жанр анекдоту представлений саме у фольклорі, проте письменники черпають з них теми для літературних гумористичних творів.

Найбільш широко в українській дитячій літературі представлений жанр гуморески. Класиком української гуморески вважається Павло Глазовий. Любов до рідної землі, до свого народу, вболівання за українську культуру відчуються в кожному рядкові: “*Я так люблю веселий сміх. Здоровий сміх, що гріє всіх! Переливаю в слово радість, Яку в душі своїй зберіг. І я щасливий, що пишу Хорошим людям на потіху. Повлю в очах іскрини сміху І довго в серці їх ношу*”[4]. Доволі розмаїтими є теми гуморесок П. Глазового: про школу і село, про вчителів, студентів, жінок тощо. Найбільш популярними залишаються гуморески, спрямовані на виховання підростаючого покоління, де відтворюються страхи дітей, даються корисні життєві поради, викриваються вади характерів. Хоч тексти цих творів і здаються простими, проте для дітей вони зрозумілі і необхідні, бо висвітлюють важливі для маленької людини проблеми:

От біда! Накоїв шкоди пустунець синок.

Татко врізав нижче спини, знявши пояс.

Той у сльози. Батько просить:

– Годі сльози лить.

Ну не плач, бо вже у мене аж душа болять. –

Та синочка це, як видно, мало утіша.

– Тут болять у мене дужче, ніж твоя душа [2].

Сучасне українське письменство продовжує традиції своїх попередників. Одним із таких авторів є Євген Дудар. Хоч його ім'я у літературному середовищі було відоме і раніше, проте не